

О. О. Шевченко,
кандидат економічних наук,
Донбаська державна машинобудівна академія

МОДЕЛІ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сучасне світове середовище являє собою динамічну структуру, головною характеристикою якої, безперечно, можна визначити інноваційну та інтелектуальну спрямованість, підвалини яких було закладено ще на початку ХХ століття. Світ упевнено крокує інноваційним шляхом, перебуваючи на етапі становлення та розвитку економіки знань і залишаючи позаду себе ті країни, які не зуміли стати на цей шлях. На жаль, Україна за показниками свого розвитку займає зовсім не перспективні позиції.

Останнє десятиріччя зайняв трансформаційний процес, який не тільки не скоротив відставання України від світових лідерів техніко-економічного розвитку, але й значно збільшив його. За умов, коли традиційні чинники економічного зростання, що спиралися переважно на мобілізацію наявних ресурсів, вже практично вичерпано, суттєвих зрушень у напрямі трансформаційних змін економіки можна очікувати за допомогою впровадження інноваційної моделі її розвитку та розробку моделей підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження рівня національної конкурентоспроможності знаходять своє відображення в багатьох наукових публікаціях. Це пов'язано з підвищенням ролі інноваційності економіки, стратегією держави щодо виходу на належний рівень на світовому ринку.

Фундаментальні дослідження, присвячені вивченню цих питань, знайшли своє відображення в працях вчених — І. Багрової [1], В. Гейця [2], Н. Гражевської [3], В. Дергачової [4], А. Поручника [6], Л. Федулової [11], О. Швиданенка [12] та інших.

Формулювання цілей статті. В умовах глобалізації та посилення міжнародної конкуренції забезпечення конкурентоспроможності економіки країни, її галузей та регіонів можливе лише на основі активізації інноваційної діяльності. Діяльність з використання науково-інноваційних розробок є на сьогодні каталізатором економічного розвитку господарства країни. А результатом упровадження інновацій є якісне зростання, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможної продукції, оскільки саме останнє може забезпечити стабільні та високі темпи соціально-економічного розвитку. На жаль, статистика останніх років стверджує той факт, що для вітчизняних промислових підприємств характерна серйозна криза в інноваційній

сфері. У цілому інноваційна діяльність в Україні ще не набула того теоретичного та практичного розвитку, що сприяло б нарощуванню темпів економічного зростання та підвищенню ефективності виробництва.

Формування концепції розвитку суспільства нового типу вимагає проведення додаткових досліджень природи конкуренції та її сучасних проявів, визначення поняття „міжнародна конкурентоспроможність держави” та створення моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн, адаптованих до визначених економічним розвитком умов упровадження. Потребують додаткових досліджень питання, пов'язані з підвищенням рівня конкурентоспроможності економіки, що базується на знаннях в умовах глобалізаційного та інтеграційного розвитку. Всі ці обставини визначили вибір теми статті, її логіку та структуру.

Метою дослідження є визначення передумов забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, аналіз теоретичної складової можливих моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн та розробка схеми адаптації держави до змін, викликаних впливом чинників глобалізаційного та інтеграційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна конкурентоспроможність — явище складне і багатогранне, особливо в сучасному ринковому середовищі, де конкурентоспроможність визначає місце, роль та майбутнє країни. Це явище еволюціонувало тривалий час, набувало різних форм, залежало від багатьох чинників. Тому дуже важливо прослідкувати еволюцію згаданого процесу, щоб глибше зрозуміти проблему конкурентоспроможності і знайти оптимальні шляхи її вирішення. Традиційно конкурентоспроможність трактується як обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке місце країни або її продуцентів (виробників) на внутрішньому і зовнішньому ринках. В умовах відкритої економіки конкурентоспроможність також може бути визначена як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках інших країн [4, с. 124].

Визначальним чинником конкурентоспроможності національної економіки є наявність умов для формування стійких конкурентних позицій національних підприємств. Отже, політика підвищення конкурентоспроможності національної економіки полягає в забезпеченні, насамперед всередині країни, реально-

го конкурентного середовища та, що не менш важливо, здатності підприємств вести конкурентну боротьбу, яка має конструктивну спрямованість. Рівень такого забезпечення і визначає головний критерій конкурентоспроможності національної економіки.

Складовими конкуренції як економічного процесу є конкурентне середовище і конкурентоспроможність підприємств та галузей. Фактично різниця між цими двома складовими є різницею між мікро- та макrorівнями економіки.

Існує кілька підходів до визначення конкурентоспроможності. Деякі дослідники [1, с. 12; 3, с. 58] розуміють її як рівень, на якому країна за вільних і справедливих умов може виготовляти товари і послуги, які задовольняють міжнародні ринки, одночасно підтримуючи і розширюючи реальні доходи своїх громадян. Дещо по-іншому до цієї проблеми підходить Світовий економічний форум у звітах про глобальну конкурентоспроможність [14, с. 1169]. Вирішального значення форум надає здатності країни досягати постійно високих темпів зростання ВВП на душу населення. При цьому до уваги беруться також такі фактори, як відкритість економіки, діяльність уряду, інфраструктура, стан фінансів, технології, менеджмент, трудові ресурси, інституції.

Дослідники проблеми національних конкурентних позицій у зовнішньоекономічних зв'язках [9, с. 186] підкреслюють необхідність вирізнення понять "реальної" і "номінальної" конкурентоспроможності країни. Реальна конкурентоспроможність — це ступінь можливості національних галузей економіки за умов вільного і справедливого ринку виготовляти товари й послуги, які відповідають вимогам і внутрішнього, і зовнішнього ринків при одночасному зростанні реальних доходів найманої праці. Натомість "номінальна конкурентоспроможність" може бути досягнута шляхом певної урядової політики, яка створює сприятливе середовище для вітчизняних товаровиробників шляхом прямих державних субсидій та стримування заробітної плати.

Аналізуючи проблему конкурентоспроможності, треба брати до уваги і загальний рівень конкурентоспроможності, і мікроекономічний індекс. Позиції країн щодо цих показників суттєво різняться: розвинуті країни за мікроекономічним показником займають більш високі місця, ніж за загальним індексом. У нових індустріальних країнах (Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Південна Корея) макроекономічні позиції вищі, ніж їхня конкурентоспроможність на мікрорівні. У названих країнах порівняно високий рівень макроконкурентоспроможності забезпечується державним втручанням в економіку, спрямованим на те, щоб компенсувати відносно слабкі конкурентні позиції компанії та нерозвиненість інституційного середовища. Цю обставину треба враховувати під час розв'язання проблем вступу до СОТ та інтеграційних процесів. Аналізуючи показники загального рівня конкурен-

тоспроможності та конкурентоспроможності на мікрорівні, треба враховувати найбільш впливові чинники. Так, на загальний індекс найбільше впливають науково-технічний технологічний рівень країни та відповідні галузі, інституціональне та загальне макросередовище, а відповідні макrorівневі показники визначаються насамперед рівнем розвитку національних компаній і якістю бізнес-середовища в країні.

Передумови підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації та інтеграції ґрунтуються на здатності країни до економічного зростання.

Аналіз тенденцій в економічній глобалізації і її наслідків для країн, що розвиваються, дозволяє зробити висновок про необхідність посилення ролі держави у створенні умов для підвищення конкурентоспроможності її економіки, не лише з урахуванням інноваційних чинників, а й чинника технологічного розвитку. Розглянемо передумови забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення інтеграції та глобалізації. До імперативів розвитку слід віднести: розвиток „нової економіки” (прискорення процесів запровадження та використання інформації у всіх сферах людської діяльності), інтелектуалізацію (вкладення в людський капітал), глобальну інституціоналізацію, безпеку розвитку, зниження енергомосткості виробництва (раціональне використання природних ресурсів, зменшення навантаження на навколишнє середовище) [14, с. 1170].

Активізація процесу глобалізації, з одного боку, прискорює інтеграцію окремих національних регіонів у систему міжнародних конкурентних відносин, а з другого — зумовлює прояв усіх суперечностей глобального економічного розвитку та перетворює конкурентоспроможність регіонів на ключовий критерій ефективності їхнього функціонування як самостійних економічних суб'єктів [6, с. 147]. На думку окремих вчених, поглиблення локалізації інноваційної діяльності виступає рушійною силою розвитку нових центрів економічної активності, які, власне, і визначають конкурентний статус своїх держав, але, разом з тим, загострює міжрегіональну дивергенцію та територіальну диспропорційність соціально-економічного розвитку [11, с. 42; 12, с. 129].

Проаналізувавши стан економічного розвитку за умов визначення проблем конкурентоспроможності, доречним є виділення наступних моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн:

- 1) регіональна — визначення конкурентних переваг країни на регіональному рівні;
- 2) локальна (кластерна) — визначення конкурентних переваг в локальному вимірі (вплив створення кластерів);
- 3) транзитна — визначення конкурентних переваг за рахунок розвитку транзитного потенціалу краї-

ни, в т.ч. створення ефективної міжнародної транспортної системи;

4) світова (загальна) — підвищення загальних критеріїв конкурентних переваг країни в умовах глобалізаційного розвитку.

До чинників, які впливають на рівень міжнародної конкурентоспроможності країни за умов застосування відповідної моделі нарощення слід віднести: макроекономічну стабільність (антициклічне регулювання); ефективність державного управління; розвиток людського капіталу (вплив економіки знань); розвиток інфраструктури (якість інституцій); розвиток підприємництва (галузевий вимір); створення сучасних фінансових ринків (вплив фінансової кризи); підвищення технологічного рівня виробництва (технологічне оновлення); стабілізацію екологічного стану (екологічний фактор розвитку); розвиток інновацій (конкурентні переваги країни); глобалізацію та інтеграцію (участь країни у відповідних процесах розвитку).

У звіті про глобальну конкурентоспроможність опублікованому міжнародною неурядовою організацією, Всесвітній Економічний Форум (Швейцарія), за індексом конкурентоспроможності у 2009-2010 рр. Україна зайняла 82 місце серед 133 країн з результатом в 3,95 бали. У порівнянні з рейтингом 2008-2009 рр. наша держава втратила 10 позицій (72 місце). Світовим лідером за конкурентоспроможністю у 2009-2010 рр. стала Швейцарія з результатом 5,6 бали. Друге місце за США (5,59), третє за Сінгапуром (5,55). Серед країн Центральної та Східної Європи лідерами є Чехія (31 місце; 4,67 бали), Естонія (35 місце; 4,56 бали) та Словенія (37 місце; 4,55 бали) [15, с. 25].

За даними CIA World Factbook у 2009 р. за рівнем ВВП (за ПКС) у Центральній та Східній Європі ці країни були також серед лідерів. Словенія займала перше місце в регіоні (28,2 тис. дол. на особу), Чехія — друге (25,1 тис. дол. на особу), а Естонія — четверте (18,8 тис. дол. на особу) [5, с. 6].

Кожна з трьох зазначених країн-лідерів Центральної та Східної Європи і за індексом конкурентоспроможності, і за рівнем ВВП на особу має державні програми з розвитку кластерних утворень.

Крім вищевикладеного, на нашу думку, доцільним є інтенсивний розвиток територіально-галузеві інтеграції в галузях, тобто кластеризації вітчизняних підприємств (локальна модель) як одного з факторів, спрямованих на стимулювання активізації інвестування коштів в інноваційну діяльність шляхом мінімізації трансакційних витрат [2, с. 59; 8, с. 52; 6, с. 148].

Кластерна структуризація економіки впливає на загальну політику держави. Насамперед, це пов'язано з посиленням державної підтримки науки, ризикових інновацій, експортної діяльності, створенням необхідної інфраструктури і підготовкою та перепідготовкою кадрів [13, с. 134].

Великому об'єднанню (кластеру) легше розраховувати на підтримку, чим окремому підприємству. Таким чином, інноваційна політика, що спирається на розвиток кластерів, веде до підвищення конкурентоспроможності економіки країни.

Одним із найбільш результативних механізмів включення країни у світогосподарські процеси є формування та планомірний розвиток міжнародних транспортних коридорів (МТК) на території країни, що надасть можливість більш повного використання переваг географічного положення, забезпечення зростаючих обсягів зовнішньоторгової діяльності, укріплення ролі України у світовій господарській системі (транзитна модель). Першочерговим завданням у вирішенні питання підвищення конкурентоспроможності держави за рахунок розвитку транзитного потенціалу на світовому рівні є створення ефективної міжнародної транспортної системи.

Загалом, стратегічні пріоритети підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави повинні відбиватися у системі поступових кроків адаптації національної економіки до змін в умовах глобалізації та інтеграції економічного простору. Головна мета — забезпечення реакції на зміни, викликані чинниками глобалізації (світова модель).

Основними завданнями вважаємо за доцільне сформулювати:

- 1) Підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- 2) Пошук джерел ресурсного забезпечення сталого економічного зростання.

Механізм проведення полягає у: реформуванні зовнішньоекономічної політики та у здійсненні внутрішніх реформ в країні.

Адаптація держави до змін глобалізаційного та інтеграційного характеру сприятиме забезпеченню сталого економічного зростання, утвердженню інноваційної моделі розвитку, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Висновки. Таким чином, аналізуючи теоретичну складову, можливих для обговорення на сьогодні, моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн, зауважуємо, що стрижнем сучасної національної моделі міжнародної конкурентоспроможності є реалізація та використання національних конкурентних переваг на інноваційній основі з необхідним визначенням схеми заходів щодо підвищення конкурентоспроможності на різних рівнях (регіональному, локальному, транзитному, світовому).

Література

1. **Багрова І. В.** Складові та фактори конкурентоспроможності / І. В. Багрова, О. Г. Нефедова // Вісник економічної науки України. — 2007. — №1. — С. 11 — 16.
2. **Гец В. М.** Проблемность структур-

ных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В. М. Геец // Экономика та прогнозування. — 2009. — № 1. — С. 54 — 69. 3. **Гражевская Н.** Обеспечение конкурентоспособности национальной экономики в глобальном постиндустриальном измерении / Н. Гражевская // Экономика України. — 2008. — № 9. — С. 54 — 63. 4. **Дергачова В. В.** Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в контексті забезпечення економічного зростання : монографія / В. В. Дергачова. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. — 392 с. 5. **Крупка М. О.** Аналіз і структура економічної глобалізації / М. О. Крупка // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія „Економічні науки”. — 2009. — № 2. — С. 3 — 7. 6. **Поручник А. М.** Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. М. Поручник, І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика: науковий журнал. — 2006. — Вип. 5. — С. 134 — 173. 7. **Радзівська С. О.** Держава і конкурентні позиції України на світогосподарському ринковому просторі / С. О. Радзівська // Формування ринкових відносин в Україні. — 2009. — № 12 (103). — С. 20 — 26. 8. **Радзівська С. О.** Участь України в регіональних інтеграційних процесах і її вплив на підвищення конкурентоспроможності національної економіки / С. О. Радзівська // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2007. — № 1 (30). — С. 49 — 55. 9. **Семкова Л. В.** Принципи формування в Україні конкурентоспроможної економіки: зовнішньоекономічний аспект / Л. В. Семкова // Вісн. Хмельницького національного університету. — 2007. — № 4. — Т. 1 (93). — С. 184 — 187. 10. **Трофимова В. В.** Трансформація економічних функцій держави в умовах становлення глобальної економіки / В. В. Трофимова // Економіка та держава. — 2010. — № 5. — С. 8 — 12. 11. **Федулова Л. І.** Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технологічного розвитку / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 5. — С. 39 — 53. 12. **Швиданенко О. А.** Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні і прикладні аспекти : монографія. — К. : КНЕУ, 2007. — 307 с. 13. **Шевченко О. О.** Інновації та їх інвестиційне забезпечення: методологічний аспект : монографія — К. : ДДМА, 2009. — 168 с. 14. **Шевченко О. О.** Шляхи підвищення конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення євроінтеграційного курсу / О. О. Шевченко // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2009. — Вип. 255. — Т. 5. — С. 1166 — 1172. 15. **Шимаї М.** Виклики для посткризової глобальної системи / М. Шимаї // Економіка України. — 2010. — № 4. — С. 22 — 29.

Шевченко О. О. Моделі підвищення міжна-

родної конкурентоспроможності країни: теоретико-методологічний аспект

У статті досліджено сутність поняття „міжнародна конкурентоспроможність держави”; оцінено вплив факторів та основних складових конкурентоспроможності на стан національної економіки; визначено загальні передумови забезпечення конкурентоспроможності національної економіки; запропоновані моделі нарощення конкурентоспроможності країни та схема адаптації держави до змін за показниками конкурентоспроможності, викликаних впливом чинників глобалізаційного та інтеграційного розвитку.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність країни, фактори та складові конкурентоспроможності, моделі нарощення конкурентоспроможності: регіональна, локальна, транзитна, світова, кластери, глобалізація, інтеграція.

Шевченко Е. А. Моделі підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни: теоретико-методологічний аспект

В статті досліджено сутність поняття „міжнародна конкурентоспроможність держави”; оцінено вплив факторів та основних складових конкурентоспроможності на стан національної економіки, определены общие предпосылки обеспечения конкурентоспособности национальной экономики; предложены модели наращивания конкурентоспособности страны и схема адаптации государства к изменениям по показателям конкурентоспособности, вызванных воздействием факторов глобализационного и интеграционного развития.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность страны, факторы и составляющие конкурентоспособности, модели наращивания конкурентоспособности: региональная, локальная, транзитная, мировая, кластеры, глобализация, интеграция.

Shevchenko O. O. Increase international competitiveness: theoretical and methodological aspect

The essence of the concept of „international competitiveness of the state”, the influence factors and the main components of competitiveness in the state of national economy; The general conditions of national economic competitiveness; model proposed lengthening of the country's competitiveness and adaptation scheme for the state to changes in competitiveness caused by the influence factors of globalization and integration development.

Key words: international competitiveness of the country, factors and elements of competitiveness, increasing of competitiveness model: regional, local, transit, world, clusters, globalization, integration.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2011
Прийнято до друку 26.08.2011